

Neologismele internaționale

Elena MUSEANU

Universitatea Româno-Americană

Rezumat

Receptarea și analiza neologismelor preluate din limba engleză, existente în presa actuală, nu s-a bucurat de o cercetare unitară. Explicații atât obiective, cât și subiective pot fi atribuite fluctuațiilor²⁸ semnificative, precum și multitudinii de forme ale aceluiași formații lexicale în textele jurnalistice actuale. Elementele generatoare ale unor deviații lingvistice pot fi reprezentate, pe de o parte, de nivelul cunoașterii englezei, de prețiozitatea la nivel lexical sau de nevoia sincronizării cu lumea occidentală materializată prin imitare, iar pe de altă parte, de pătrunderea recentă și de puterea de circulație limitată a anglicismelor. Este dificil de înfirmat autoritatea cuvântului scris. Din această perspectivă, nu putem diminua contribuția presei, în mod prioritar, a celei scrise, la intelectualizarea, precum și la mondializarea vocabularului actual al limbii române.

Cuvinte cheie

neologism, dinamică, extralingvistic, massmedia, influența engleză

1. Introducere

Neologismele apar și rămân în limbă atunci când există necesități denominative, evidențiind disponibilitățile de înnoire ale fiecărei limbi. Lexicul, în general, și elementele nou create, în special, sunt constant legate de modul de gândire, de evoluția societății umane (progresul tehnic, globalizare, schimbările politice, sociale, aspectele culturale etc.). Astfel, se poate explica multiplicarea rapidă a neologismelor în epoca noastră.

Dat fiind faptul că neologismele reprezintă lexicul culturii noastre moderne și au contribuit, în mare măsură, la consolidarea caracterului romanic al limbii române, importanța acestora a fost deseori subliniată, iar numeroasele studii în domeniu își găsesc pe deplin justificarea.

Neologismele au intrat în atenția lexicologilor la începutul secolului al XIX-lea, cu toate că apariția lor este legată de începuturile literaturii românești. La acea vreme, preocuparea o constituiau sursele neologismelor, reprezentate de limba latină ori de limbile romanice înrudite.

Vocabularul oricărei limbi, aspect bine cunoscut, se află într-o permanentă dezvoltare și, în consecință, transformare, dinamica aceasta constituind o trăsătură

²⁸ Stoichițoiu Ichim 2006b, p. 96 -117.

a evoluției sale în sens vertical. În mod constant, apar noi elemente corespunzătoare necesităților lexicale ale vorbitorilor, în vreme ce alte unități, printr-o rară utilizare, sunt conduse spre periferia lexicului.

2. Neologisme internaționale

S-a evidențiat adesea importanța neologismelor, afirmându-se că acestea au contribuit atât la occidentalizarea și modernizarea limbii române, cât și la relatinizarea ei²⁹. Neologismele de proveniență latină și neolatină au determinat o reromanizare³⁰ a limbii noastre, prin sporirea numărului de elemente lexicale de origine romanică și prin acoperirea golurilor produse de învechirea și eliminarea cuvintelor vechi, în locul cărora au fost introduse elemente lexicale alogene³¹.

Într-o limbă în evoluție se poate afirma că formațiile lexicale sau frazeologice noi dețin întotdeauna supremația numerică în comparație cu elementele eliminate. Lărgirea vocabularului cu noi unități lexicale reprezintă, de regulă, un câștig pentru o limbă oarecare, întrucât aceștia corespund nevoilor de comunicare a vorbitorilor din epoca respectivă.

S-a evidențiat adesea importanța neologismelor, afirmându-se că acestea au contribuit la occidentalizarea și modernizarea limbii române. Conceptul de neologism este, cu siguranță, unul de natură complexă și nu poate fi descris prin reducere la eticheta „noutate lexicală”. Sub aspect etimologic, conceptul de neologism include „orice cuvânt nou apărut într-o limbă oarecare, indiferent dacă acesta este un împrumut sau o creație internă a limbii respective obținută prin derivare, compunere etc”³².

Contactul dintre limbi³³ reprezintă un fenomen deosebit de important, întrucât urmarea sa o constituie suprapunerea limbilor, influențarea reciprocă a acestora, într-o măsură mai mare sau mai mică. Este dovedit faptul că nu există limbi izolate. Atunci când cercetările lingvistice nu se pot baza pe date de natură lingvistică, mărturiile arheologice vin să suplimenteze lipsa celor dintâi și arată că odată cu relațiile sociale limbile au interferat și ele.

Factori extralingvistici, precum amestecul de populație, coabitarea într-un anumit spațiu pentru o anumită perioadă de timp, raporturile de natură economică, politică, socială și culturală determină contactul dintre limbi. Aceleași fenomene

²⁹ Concept utilizat de Alexandru Graur într-un articol publicat mai întâi în ziarul „Adevărul” din 20 august 1930, și, ulterior, în volumul *Puțină gramatică* (I), București, Editura Academiei, 1987, pp. 34-35.

³⁰ Concept ce apare mai întâi la Sextil Pușcariu 1940, unde aprecia că scrierile autorilor noștri din trecut sunt caracterizate de un spirit tradiționalist și de sfiță în folosirea neologismelor.

³¹ Hristea 2008, p. 169.

³² Hristea 2004, p. 23.

³³ Vezi, mai pe larg, Sala 1997, p. 40.

extralingvistice atribuie autoritate uneia dintre limbi, care se traduce prin preeminență politică, economică, numerică și, nu în ultimul rând, culturală. Bilingvismul are o pondere semnificativă în acest sens.

Contactul lingvistic se poate realiza atât între limbi similare, cât și între limbi complet deosebite structural sub aspect genetic, bazându-se pe natura raporturilor stabilite între comunitățile respective

Nu se poate contesta importanța împrumutului, motiv pentru care toate limbile apelează la acest procedeu pentru a desemna noi realități. Trebuie însă precizat faptul că nu orice limbă este la fel de receptivă în asimilarea de elemente alogene.

Uniformizarea spirituală este factorul principal care conduce la convergența limbilor în faza actuală. După cum se știe, Europa se orientează spre o unitate vizibilă atât la nivel structural, cât și la nivel lingvistic, ceea ce se materializează prin numeroase relații și influențe reciproce³⁴. Astăzi beneficiem de multe elemente lexicale comune în diferite limbi, cum este cazul lui *blog*, *e-mail*, *mesaj*, *radio*, *soft(ware)*, *telefon*, *televiziune*, *wireless* etc.

Apropierea dintre limbi este facilitată de multitudinea de cuvinte cu origine grecească sau/și latinească, o sursă fundamentală pentru internaționalisme.

Indiferent dacă, sub aspect formal sau semantic, există diferențe minimale între anumite elemente lexicale, interlocutorii par să înțeleagă cu ușurință fr. *combinaison*, it. *combinazione*, sp. *combinacion*, port. *combinacao*, germ. *kombination*, engl. *combination*, rus. *kombinația*; fr. *constitution*, it. *costituzione*, sp. *constitucion*, germ. *Konstitution*, engl. *constitution*, rus. *constituția*; fr. *administration*, sp. *administracion*, it. *amministrazione*, port. *administracao*, germ. *Administration*, engl. *administration*, rus. *administratșiia*; fr. *astronaute*, it. *astronauta*, sp. *astronauta*, germ. *Astronaut*, engl. *astronaut*, rus. *astronavt*; fr. *information*, it. *informazione*, sp. *informacion*, germ. *Information*, engl. *information*, rus. *informatșiia*; fr. *police*, it. *polizia*, sp. *policia*, germ. *Polizai*, engl. *police*, rus. *polițiia*; fr. *television*, it. *televisione*, sp. *television*, engl. *television*, germ. *Television*, engl. *television*, rus. *televiziia*.³⁵

Aspectele acestea îi determină pe unii cercetători să vadă în lexicul internațional fundamentul unei limbi internaționale.

Neologismele internaționale sunt unități lexicale care reprezintă modalități de comunicare internațională și există concomitent în trei limbi de circulație și civilizație, aparținând unor familii lingvistice diferite³⁶.

Din limba italiană au pătruns în română mai cu seamă elemente lexicale cu caracter internațional. Domeniile de distribuție ale acestor neologisme sunt:

³⁴ Sala, *op. cit.*, p. 44.

³⁵ Pentru alte exemple, vezi Hristea 1997, p. 4.

³⁶ Hristea, *op. cit.*, p. 3.

muzical (*andante, crescendo, fortissimo, intermezzo, piano, pianissimo*), economic, bancar (*bancă, contabil, valută*) și gastronomic (*cannelloni, gorgonzola, mascarpone, tagliatele, machiatto*).

Clasificarea unităților lexicale apărute ca rezultat al contactului lingvistic se poate realiza ținându-se seama de o serie de criterii, între care supremația o deține puterea de diseminare. Astfel se poate vorbi despre:

- împrumuturi propriu-zise: sunt cele mai numeroase, cu grad de răspândire ridicat, întrucât se dovedesc a fi indispensabile pentru limbă; reprezintă o categorie de elemente asimilate fonetic, grafic, morfologic și semantic în sistemul limbii și normate în lucrări de tip lingvistic;
- împrumuturi considerate la modă într-un moment oarecare al unei limbi; pot fi numite de „lux” sau „peregrinisme”³⁷ deoarece sunt considerate inutile; ca urmare, gradul de răspândire al acestora este nesemnificativ;
- împrumuturi neasimilate, specifice anumitor domenii, dar care reprezintă o necesitate pentru limbă în încercarea de a denumi noile realități și performanțe.

Omogenitatea de cultură și civilizație se obține, la nivel lingvistic, prin neologisme, care reprezintă orientarea spre unitatea de limbă. Astfel, limbi internaționale, precum engleza, spaniola, franceza, cu toate că aparțin unor sisteme diferite, au în comun un număr semnificativ de cuvinte datorat indivizibilității de civilizație și cultură. Tendința spre unitatea de limbă se manifestă și în română. *Best-seller, brand, e-mail, e-book, flash-back, site, soft(ware), bluetooth, smartphone* etc. sunt cuvinte internaționale, care figurează și în lexicul românesc.

Schimbările aduse de această tendință generală în vocabularul nostru erau, de regulă, în vechime, rezultatul contactului direct dintre poporul român și alte comunități; în prezent acestea ajung în limbă în mod indirect ca urmare a unor necesități de tip cultural.

3. Neologisme de origine engleză utile și inutile

Mass-media românească a avut un impact decisiv asupra evoluției lexicului actual al limbii române, diseminând un limbaj în ultimii 20 de ani, un tipar lingvistic care a generat deseori implicații negative. Amprenta la nivel comunicational asupra vorbitorilor a fost posibilă datorită puterii pe care o deține presa, știut fiind faptul că aceasta este a patra în ierarhia puterilor în stat. Importul de elemente lexicale alogene atât în limbajul cotidian, cât și în cel de specialitate, este una dintre consecințele asupra dinamicii limbii române actuale.

³⁷ Pentru o documentare pe larg, vezi Deroy 1956.

În privința **utilității** sau a **inutilității** neologismelor, scindarea acestora este legată de procesele lingvistice și mobilitatea acestora, nu reprezintă un aspect stabil în limbă, ci unul constant variabil, granița dintre împrumuturi de lux sau necesare nu poate fi trasată cu exactitate. Astfel, neologismul *manager* („specialist în management; persoană care însoțește (în turneu) un sportiv, o echipă sportivă (profesionistă) și care se ocupă de problemele financiare și organizatorice ale competițiilor”³⁸, „cel care conduce o antrepriză, care greează interesele unui sportiv sau ale unei echipe, care se ocupă cu organizarea și cu chestiunile financiare ale competițiilor; impresar.”³⁹), nu apare în DLR alături de *management*, („Activitatea și arta de a conduce; Ansamblul activităților de organizare, de conducere și de gestiune a întreprinderilor; Știința și tehnica organizării și conducerii unei întreprinderi”⁴⁰), *managerial* („referitor la conducerea (economică), la organizarea întreprinderilor; de manager”⁴¹), *manageriat* („funcția, îndeletnicirea de manager; impresariat”⁴²), cu toate că acești termeni au devenit deja internaționali, și-au dovedit utilitatea și apar înregistrați în dicționarele de tip lingvistic ale limbii române⁴³.

Împrumuturile pe care le regăsim în limbajele specializate își dovedesc pe deplin utilitatea, întrucât acestea acoperă un gol lexical prin denumirea noilor realități din diverse domenii⁴⁴.

Influența engleză în limba română, foarte pronunțată în perioada actuală și în limbile europene, se realizează atât prin preluarea masivă de elemente lexicale, cât și prin atribuirea de noi sensuri unor cuvinte din limba română sub influența termenilor englezești corespunzători.

4. Concluzii

Factorul decisiv în ceea ce privește impunerea sau respingerea unui neologism în limbă îl constituie frecvența utilizării a acestuia.

Caracterul internațional al elementelor lexicale englezești justifică afluența acestora în textele presei românești actuale. Neologismele internaționale desemnează noile realități, datorate dezvoltării științei, tehnicii și comunicațiilor

Pătrunderea elementelor lexicale prin împrumut, indiferent dacă acestea constituie termeni utili sau inutili, reprezintă un fenomen binevenit, întrucât contribuie la evoluția limbii, la varietatea exprimării. Engleza este și ea o limbă receptoare, cu toate că, astăzi, aceasta se dovedește a fi sursa principală a împrumuturilor în limbile europene.

³⁸ DEX, p.616, col. 2.

³⁹ MDN, p.574, col.1.

⁴⁰ DEXI, 1089, col. 1.

⁴¹ MDN, p. 574, col. 1.

⁴² MDN, p. 574, col. 1; nu este înregistrat în DEX și DEXI.

⁴³ Vezi MDN, p. 574, col 1, DEX, p. 614, col. 2, DEXI, p. 1089, col. 1.

⁴⁴ Deroy, 1956, p. 157.

Abrevieri

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti” al Academiei Române, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

DEXI = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, (Coordonator științific: Eugenia Dima, Autori: Eugenia Dima, Doina Cobet, Laura Manea, Elena, Dănilă, Gabriela E. Dima, Andrei Dănilă, Luminița Botoșineanu), Editura: ARC și Gunivas, 2007.

MDN = *Marele dicționar de neologisme* (Ediția a X-a, revăzută, augmentată și actualizată), Florin Marcu, București, Editura Saeculum Vizual, 2008.

Referințe bibliografice

Hristea, Th. (1997). „Tipuri de neologisme în limba română” (I), în „*Convorbiri didactice*”, nr. 25, 1997: 10-16 și II, în nr. 2, 1997:3-10.

Hristea, Th. (2004). „Conceptul de neologism (cu specială referire la limba română)”. *Tradiție și inovație în studiul limbii române* Gabriela Pană Dindelegan (coord.), București: Editura Universitatea din București, 2004: 23-35.

Deroy, L. (1956). *L'emprunt linguistique*, Paris, Société d'Édition “Les Belles Lettres”, 1956.

Stoichițoiu-Ichim, A. (2006). „Anglicisme „la modă” în limbajul modei”. *Limba Română – Stadiul actual al cercetării*, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), „Actele celui de al 6-lea Colocviu al Catedrei de limba română, 29-30 noiembrie 2006”, Editura Universității din București, 2007: 581-598.

Stoichițoiu-Ichim, A. (2006). *Creativitate lexicală în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2006.